

EDEBİYAT SANATI

Edebiyat Teorisi, Belâgat ve Retorik, Edebiyat ve İletişim

Mehmet Önal, *Edebiyat Sanatı (Edebiyat Teorisi, Belâgat ve Retorik, Edebiyat ve İletişim)* (2012), Kurgan Edebiyat, Ankara, 531 s., ISBN: 978-975-267-670-1

Harun CEYLAN*

Gazi Türkiyat, Güz 2012/11: 245-247

İnsanoğlunun temel varlık şartlarından kabul edilen sanatın en önemli subelerinden biri, şüphesiz ki edebiyattır. İnsanoğlu, daima duygularını, hayallerini ve düşüncelerini etkili bir biçimde ortaya koymak, her alanda olduğu gibi kendini ifade de güzelliği yakalamak peşinde olmuştur. Bu anlamda, her medeniyetin kendine has bir edebiyat anlayışı olmuş, medeniyetlerin birbirleriyle olan münasebetleri sonucunda edebî ifade tarzlarında zengin terkiplere ulaşılmıştır. Türkler de, geniş bir coğrafyanın hâkimi olmaları neticesinde Fars ve Arap medeniyetleri başta olmak üzere etkileşimde buldukları milletlerin edebiyatlarından faydalanarak millî unsurlarla bezedikleri zengin bir edebiyatlar manzumesi ortaya koymuşlardır.

Gelenekle birlikte tarihî sürecin yeni anlayışları ile harmanlanarak gelen edebiyatımız, 19. yy.'ın ikinci yarısından itibaren farklı bir mecraya doğru kaymış, Batı edebiyatının tesiri altına girmiştir. Bu tesirin gölgesi altında yetişen aydınlarımız, edebiyatın yeniden inşası adına farklı teklifler sunmuşlardır. Kimileri İslamî tesir altında gelişen edebiyatı reddederek İslam öncesi edebiyatın taklit edilmesi gerektiğini, kimileri Batı'nın Rönesans'ını örnek alarak bizim de Yunan edebiyatına benzer bir edebiyat oluşturmamız gerektiğini, kimileri Batı'nın klasik değil modern anlayışını benimsemek gerektiğini öne sürmüş, kimileri de gelenekle modernizmi uzlaştırmak gerektiği üzerinde durmuştur. Günümüze kadar Batı'dan gelen felsefî ve sosyal fikirlerin yansımasının bir sonucu olarak edebî eserlerde yeni yeni kelimeler, kavramlar, terimler, anlatım şekilleri ve çağrışımlar belirmeye başlamıştır. Hâliyle bu durum, 20. yy.'ın ilk çeyreğinden itibaren modern anlamda bilimsel bir hüviyet kazanmaya doğru ilerleyen edebiyat ilmiyle uğraşan araştırmacıları ve akademisyenleri zorlamıştır ve zorlamaktadır.

Türk edebiyatında son iki asırda görülen çeşitlilik ve hız karşısında akademik anlamda araştırma, inceleme ve değerlendirmelerin de seyri değişmiştir. Tarihî bütünlük de kaybolmaya yüz tuttuğundan geleneksel edebî birikim ile yeni terim,

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hceylan@gazi.edu.tr

kavram veya tanımların karşılaştırılması ve yeni terkiplere ulaşılması problemi ortaya çıkmıştır. Bu problemin farkında olan akademisyenlerden Doç. Dr. Mehmet Önal, daha önce yayımladığı *En Uzun Asrın Hikâyesi-Yeni Türk Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım* ve bu kitabın ikinci cildi olan *Yeni Türk Edebiyatı-En Uzun Asrın Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım* adlı eserlerinde edebiyatın tanımından, sanat olarak ve bir bilim olarak edebiyattan, edebiyat tarihindeki tasnif denemelerinden, bilimsel ölçütlerin edebiyata nasıl uygulanabileceğine kadar birçok meseleyi tartışmıştı. Özellikle ikinci kitapta “edebî değer” kavramı etrafında teklif ettiği ölçütler, akademisyenlerin edebî kavramları, konuları veya metinleri değerlendirirken “objektif metod” a daha fazla yaklaşabilmelerini sağlayabilecek ölçütlerdir. Yazarın, edebiyatın geleceği için önemli gördüğü kavramlardan biri de iletişimdir. Yazar, *Edebiyat ve İletişim* adlı kitabında bu iki kavram arasındaki müşterekleri irdelemiş, 2011’de yayımladığı *Edebî Eserde İfade* başlıklı kitabı ile de *En Uzun Asrın Hikâyesi*’nde başlık açtığı bu konuyu ayrı bir çalışma hâline getirmişti.

M. Önal’ın bu yıl yayımladığı *Edebiyat Sanatı- Edebiyat Teorisi, Belâgat ve Retorik, Edebiyat ve İletişim* başlıklı çalışması ile takdim tehirlerle bütün bu çalışmalarını toplu hâlde görmek mümkün olmaktadır. Bu eser, dokuz bölümden oluşmaktadır: 1. *Edebiyat*. 2. *Sanat*. 3. *Edebiyat Sanatı*. 4. *Bilim*. 5. *Edebî Eser*. 6. *Edebî Tür*. 7. *Türk Edebiyatı*. 8. *Edebî Teoriler*. 9. *Edebiyatın Yeni Ufukları*. Bu kitapta yazar, önceki kitaplarda Edebî Türler bölümünde başlık açmadığı nesir ve tiyatro türlerine yer vermiş, ayrıca Edebî Teoriler bölümünde Belâgat ile Tasavvuf adlı başlıklar açmıştır. Batı’dan alınan edebiyat nazariyelerine geçmeden bizde edebiyat hakkında oluşmuş fikirleri, kabulleri ve algıları aktaran yazar, böylece geçmişten gelen birikimimizden ilmi sahada yararlanmamız gerektiğini vurgulamaktadır. Yazara göre, edebî araştırma ve incelemelerin ilmîliğinin artırılması için günümüz metodlarından yararlanmanın yanı sıra geleneksel metodları da günümüze aktarmalı, böylece edebiyat ve fikir dünyamızın aydınlığından hem kendimiz faydalanmalı hem de bu faaliyetlerimizi diğer milletlerin istifadesine sunmalıyız: “...bütün sanat ürünlerimiz ve özellikle konumuz olan edebî eserlerimiz ortada iken, niçin Türk ve dünya tefekkür tarihine bir yeni sayfa açamıyoruz? Niçin sanatkarlarımızı hem kendimiz anlayıp ve hem de dünyaya tanıtırıp, onların eserlerinden yeni düşünce sistemleri çıkaramıyoruz? Bu konuda dikkati çeken önemli bir sebep, edebî eserlerimizi, modern akımların tekniğiyle, millî yapımızda ifadesini bulan orijinal metodların prensipleriyle ve geleneksel sürecin çizgisiyle yeterince değerlendiremiyor olmamızda aranmalıdır.” (s. 91). Yazar, bunu gerçekleştirmek için özellikle “edebî değer” kavramı üzerinde düşünmek gerektiğini ifade eder: “Gerek edebî bilgilerin anlaşılıp uygulanmasına gerekse teorilerin edebiyat mesleğinde tutarlı olarak kullanılabilmesi ve daha ulvî meselelere gidilebilmesi için, *değerler tefekkürüne* ihtiyacımız vardır.” (s.319). Bu sayede söz konusu “Türk ve dünya tefekkür tarihine” malzeme olacak eserlerimizi daha iyi kavrayabiliriz: “Yetkin ve tutarlı bir edebî değer anlayışı tesis olunmadan basit ve muhtasar edebî bilgiler müfredatı; klasik

kabullere cevap veren belâgat anlayışı ve bir başka kültürde doğan retorik arayışları hep eksik kalacaktır." (s.319). Yazar, felsefî altyapıyla edebiyat alanında işlevsellik kazandırmak istediği edebî değer kavramının edebî metinlere uygulanırken tespiti ve sonuçlandırılması aşamalarını bir bütünlük içerisinde aktarmayı başarmaktadır.

Yazar, edebiyatın hayata aktarılması için de önemli teklifler getirmekte, kişinin kendinden başlayacağı bilinçlenme ile meslekî ve insanî birikimlerini diğer insanlara ulaştırabilmesi adına yapabileceklerini açıklamaktadır. "Edebiyatın Yeni Ufukları" bölümündeki "Edebiyat ve Hayat", "Edebiyat ve İletişim", "Edebiyat ve Medya", "İletişimdeki Araçlar ve Edebiyat", "Hizmet Sektöründe Edebiyat ve İletişim" ve "Metin Yazarlığı" adlı başlıklardan da anlaşılacağı üzere edebiyatın fonksiyonelliği üzerinde özellikle duran yazar, edebiyatın geleceğini bu konular çerçevesinde ele almaktadır.

Yazar, "hayatı bir sistem içinde algılayabilmenin ve anlatabilmenin farklı disiplinlere ihtiyaç gösterdiği, yaygın bir kabuldür." (s.13) hükmünce farklı disiplinlere kaynaklık eden bir bilim dalına dönüşen edebiyatın, disiplinler arası çalışmalarda öneminin arttığını belirtir. Bu anlamda, edebiyatın geldiği nokta ile ulaşabileceği imkânların tartışılması, felsefe ve ilahiyat gibi ilgili alanlarla müştereklerinin üzerinde daha fazla durulması ve araştırılması gerekmektedir.

Sonuç olarak, yazar bu çalışması ile "edebî değer" kavramı hakkındaki tanım, düşünce ve tekliflerini neticelendirmiştir. Edebiyat sahasındaki, özellikle Yeni Türk Edebiyatı alanındaki, çeşitli tarihî kırılmalarla beraber miras kalmış edebî telakkileri topluca görmek, yöntem açısından Batı edebiyatındaki ilim anlayışı ile tarihî birikimimizi karşılaştırmak, teorik altyapıyı uygulamaya dönüştürme yolları ile edebiyatın hayatla münasebetini sağlamak ve sağlamlaştırmak için neler yapılabileceği hakkında bilgi ve fikir sahibi olmak isteyen öğrenciler, edebiyat araştırmacıları ve akademisyenler için bu kitabı öneririz.